

Wprowadzenie

Postanowiłem napisać tę książkę, ponieważ zaburzenia zachowania u młodych osób stanowią problem społeczny, a radzenie sobie z nimi jest wyzwaniem dla wielu specjalistów. W celu wyeliminowania niepożądanych zachowań konieczne jest przede wszystkim zrozumienie ich mechanizmu, a następnie posłużenie się odpowiednimi strategiami korekcyjnymi. Wiele osób niedostosowanych społecznie doświadczało zdarzeń zakłócających ich rozwój i właściwe funkcjonowanie. Doświadczeniom tym osoby te nadały pewne znaczenia, które mogą stanowić źródło dalszych problemów. Dodatkowo osoby niedostosowane społecznie nie zostały przygotowane do radzenia sobie z trudnymi sytuacjami. Takiego przygotowania nie otrzymały od środowiska wychowawczego, w którym pozostają, tj. od rodziców, szkoły czy grupy rówieśniczej. Kiedy więc doświadczają konfliktów, trudnych sytuacji i stresu, brak przygotowania na tego typu okoliczności może powodować u nich wzrost poczucia dyskomfortu i aktywować dysfunkcyjne przekonania, co w konsekwencji przejawia się w ich zachowaniach niedostosowanych społecznie.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia, starałem się wskazać na rolę grupy terapeutycznej w procesie resocjalizacji osób niedostosowanych społecznie. Zaprezentowane metody pracy korekcyjnej bazują przede wszystkim na koncepcji poznawczo-behawioralnej, a ich zastosowanie w grupie i późniejsza generalizacja na warunki pozaterapeutyczne zapewniają kontekst interakcyjny. Pozwala to na dostarczenie podopiecznemu doświadczeń korygujących sądy poznawcze, umożliwia mu nabycie umiejętności kognitywnych i behawioralnych oraz rozwój kompetencji społecznych. Współcześnie elementem wielu oddziaływań resocjalizacyjnych są założenia przedstawionego właśnie podejścia teoretycznego, a zajmujący się resocjalizacją specjaliści dostrzegają szczególną wagę kontekstu grupowego w procesie zmiany zachowania osoby niedostosowanej społecznie.

Dzieci muszą mieć wsparcie w rodzicach i nauczycielach, którzy zazwyczaj mają przewagę nad nimi w zakresie funkcjonowania społecznego, poznawczego i emocjonalnego, a także kontrolują ich aktywność. Poza kontaktem z dorosłymi młodzież dąży do pozostawania w relacji z grupami rówieśników, w których zazwyczaj wszyscy mają równy status i możliwości podejmowania wielu wspólnych aktywności. Jeśli młodzi ludzie doświadczają wsparcia ze strony rodziców i nauczycieli, to czują się na tyle swobodnie, że są w stanie wносить do relacji rówieśniczej wartości zinternalizowane dzięki dorosłym. Młodzież zazwyczaj dąży do sprawowania silnej kontroli nad swoim życiem. Jeżeli osoby dorosłe wspierają ją w sposób niewłaściwy i nie przekazują jej odpowiednich, społecznie akceptowalnych wartości, to może ona szukać wolności i relacji poza powszechnie akceptowanym systemem wartości, mogą też pojawić się u niej problemy emocjonalne. Dlatego książkę tę piszę również po to, aby podzielić się swoimi przemyśleniami oraz refleksjami z pracy resocjalizacyjno-terapeutycznej z dziećmi i młodzieżą. W myśl idei zakładającej, że resocjalizacja polega na wsparciu społecznym, opiece, wychowaniu i terapii (Pytka, 2001), omawiam przede wszystkim terapeutyczny aspekt resocjalizacji.

Pragnę posłużyć się wiedzą z zakresu resocjalizacji i praktycznym doświadczeniem, aby podjąć próbę stworzenia naukowych podstaw grupowych oddziaływań terapeutycznych na potrzeby resocjalizacji i terapii osób niedostosowanych społecznie. W oddziaływaniach psychokorekcyjnych, zwłaszcza w przypadku młodych osób, grupa, jak się wydaje, ma wyjątkowy wpływ na funkcjonowanie swoich członków. Może ich inspirować do poszukiwań osobistych i interpersonalnych.

Pracując z dziećmi i młodzieżą, zacząłem sukcesywnie odkrywać, jak ważne jest odpowiednie kierowanie grupą ze względu na to, że stanowi ona dla nich kontekst do nabywania kompetencji społecznych, jest źródłem wsparcia w trudnych sytuacjach oraz informacji dla jednostki o niej samej i o innych ludziach. Brak bezpośredniego kontaktu z rówieśnikami może zaowocować u nich problemami osobistymi i społecznymi.

W konsekwencji dochodzi do pewnego rodzaju błędnego koła. Młodzi ludzie, którzy doświadczają trudności w interakcjach społecznych – na przykład są agresywni – niełatwo w związku z tym nawiązują kontakty z rówieśnikami. To z kolei prowadzi do ograniczenia możliwości nabycia przez nich prawidłowych umiejętności społecznych.

W przypadku dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych doświadczanie trudności w relacjach rówieśniczych nabiera jeszcze większego znaczenia, gdyż właśnie prawidłowe relacje rówieśnicze mogą skompensować niektóre braki wynikające ze słabej więzi z osobą dorosłą. Mimo że relacje rówieśnicze niosą ze

sobą ryzyko rozwojowe dla młodej osoby, stanowią one jednocześnie szansę nabycia doświadczeń przydatnych w późniejszym życiu. W grupie rówieśniczej młoda osoba może trenować radzenie sobie w różnych sytuacjach społecznych. Dzięki ćwiczeniu w grupie rozmaitych umiejętności w okres dojrzewania dziecko wkracza już z pewnym zasobem wiedzy i społecznymi kompetencjami. Potrafi adekwatnie dostosować się do wymogów sytuacji, skutecznie radzić sobie z własnymi emocjami oraz poprawnie komunikować swoje myśli.

Relacje rówieśnicze w okresie dzieciństwa i adolescencji mają charakter horyzontalny, co oznacza, że w tym wieku relacje rówieśnicze są w miarę równe. Horyzontalny charakter relacji rówieśniczych pozwala dzieciom i młodzieży zdobywać umiejętności społeczne poprzez interakcję z osobami równymi sobie – uczą się wtedy na przykład rywalizacji i kooperacji. W ten sposób młodzi ludzie kształtują między sobą swój proces socjalizacji. Dodatkowo rówieśnicy oferują możliwość zabawy i towarzystwa.

Ludzie są wrażliwi na punkcie tego, co sądzą o nich inni. Mimo różnego poziomu naszej wrażliwości i różnic w sytuacjach, jakie nas spotykają, opinie innych osób zazwyczaj pozostawiają w nas jakiś ślad. Jeśli otrzymujemy powtarzające się informacje w postaci pewnych ocen na temat podejmowanej przez nas aktywności, to znaczy, że coś jest na rzeczy i że warto się temu przyjrzeć, bo takie oceny mogą oznaczać, że nie dostrzegamy w sobie czegoś, co widzą w nas inni. Podczas prowadzonych przez siebie zajęć dostrzegałem, że łatwiej jest podopiecznemu zakwestionować zdanie wychowawcy niż opinię wszystkich uczestników. Grupa pozwala danej osobie pojąć, jakich brakuje jej umiejętności i w jaki sposób inni mogą reagować na jej określone zachowanie; może ona wówczas także zorientować się, co w jej zachowaniu zakłóca relacje społeczne.

W czasie zajęć wielokrotnie odkrywałem nowe możliwości grupy i siłę zachodzących w niej mechanizmów. Z upływem miesięcy i lat, doświadczając różnorodnych sytuacji podczas pracy terapeutycznej z grupą osób w różnym wieku, nabywałem coraz większego doświadczenia i coraz rzadziej byłem zaskakiwany sytuacjami, w których nie wiedziałem, jak postąpić. Dzięki temu praca z grupą kosztowała mnie coraz mniej energii i pozwalała mi na eksperymentowanie z nowymi metodami. To, co kiedyś wprawiało mnie w zakłopotanie, w późniejszym czasie przestawało mi doskwierać, a nawet dawało mi poczucie satysfakcji w związku z tym, że poradziłem sobie z trudną sytuacją.

W niniejszej publikacji przedstawiam moje refleksje na temat pracy z grupą, które są efektem studiów literatury przedmiotu, dotychczasowych lat praktyki resocjalizacyjnej, a także moich doświadczeń płynących z kontaktów z wychowawcami, nauczycielami i studentami, dostrzegającymi potencjał resocjalizacyjny w grupie podopiecznych. Mam nadzieję, że książka ta ułatwi specjalistom

przekazywanie wiedzy niezbędnej w codziennym życiu i usprawni kształtowanie u podopiecznych umiejętności radzenia sobie z napięciami w relacjach międzyludzkich. W tej książce termin *terapeuta* jest stosowany w znaczeniu ogólnym i odnosi się również do wychowawców, nauczycieli czy innych specjalistów, którzy stosują opisane w książce interwencje. Omawiane oddziaływania terapeutyczne znajdują zastosowanie zarówno w przypadku dzieci, jak i w przypadku adolescentów.

Pragnę, aby niniejsza książka stała się dla innych specjalistów inspiracją do przeprowadzania dalszych analiz metod korekcyjnych, a także do przejrzenia programów terapeutycznych i resocjalizacyjnych, przydatnych w pracy z osobami przejawiającymi zachowania problemowe. Myślę, że można odkryć jeszcze wiele zjawisk związanych z procesem grupowym, strukturą grupy czy dopasowaniem interwencji korekcyjnej do podopiecznego i terapeuty. Mam nadzieję, że po zapoznaniu się z tą książką specjaliści będą mogli pogłębić podstawy teoretyczne podejmowanych przez siebie działań, których mogli do tej pory nie dostrzegać. Jak pisze Ambrozik (2016), w dostępnej literaturze obserwujemy deficyt publikacji dotyczących metodyki pracy resocjalizacyjnej. Książka ta wkomponowuje się w dotychczasowy dorobek z zakresu warsztatu pracy resocjalizacyjnej i częściowo wypełnia istniejącą lukę. Wprowadzenie do praktyki resocjalizacyjnej przedstawionych interwencji nie tylko uatrakcyjni prowadzone przez terapeutów i wychowawców zajęcia, lecz także wyposaży ich podopiecznych w niezbędne umiejętności i kompetencje społeczne. Szczególnie cenne i ważne są umiejętność pracowania z grupą, umiejętność prowadzenia warsztatów psychoterapeutycznych, jak również socjoterapeutycznych, radzenia sobie z napięciem czy wreszcie realizowania zajęć plastycznych, teatralnych, sportowych, muzycznych, rekreacyjnych czy rozwijających umiejętności społeczne i poznawcze. Aktualny rynek pracy poszukuje specjalistów, którzy zarówno legitymują się formalnym wykształceniem, jak i posiadają kompetencje wykraczające poza „suchą wiedzę”.